

I R O D A L O M.

Die Hauptprobleme der Sprachwissenschaft in ihren Beziehungen zur Theologie, Philosophie und Anthropologie, von Alexander Giesswein. Freiburg in Breisgau, Herder'sche Verlagshandlung, 1892.

Szerző a nyelvtörténeti és nyelvbölcészeti kutatások terén figyelemreméltó munkásságot fejt ki már évek óta, de eddig neve alig vált ismertté szélesebb körben, holott szerző magyar ember s győri püspöki titkár. Jelen műve is már két év előtt magyar nyelven kiadott: «Az összehasonlító nyelvészet főproblemái» című munkájának sok részben bővített és módosított német kiadása, azzal a feladattal, hogy a monistikus világnézet tarthatatlanságát kimutassa s a keresztény álláspont helyességét a nyelvtudomány szempontjából is beigazolja.

Ehhez képest tárgyalja a nyelvtudomány világitásában az emberi nem közös leszármazásának s a nyelv eredetének kérdését, összefüggésben az ember ősállapotával. A nyelvtudományban látja szerző az anyagi és szellemi világ gyűjtőlencséjét, a meny nyiben az, az emberi tudás két nagy körének, t. i. a történeti és természettudományi tanulmányoknak határvonalán állva, hivatva van az anthropologia, philosophia, theologia, psychologia, physiologia és ethnographia tudomány-köreit egymással közelebbi érintkezésbe hozni.

Az indo-german, semita és finn-ugor nyelvek lingvistikai összevetéséből szerző azt következteti, hogy a nyelvtudományi palaeontológiának épp oly kevésbé sikerült, mint a geologiainak, az ember és a majom közötti hiányzó középlényt feltalálnia; ellenkezőleg — úgymond — éppen a nyelvtudomány az, mely, midőn az emberi nyelv organismusába bepillantunk enged,

egyenesen azt bizonyítja, hogy «történetünk hajnalán nem a pápa lépett fel, hanem a kifejlődött ember, kinek tiszta szemében mindaz visszatükrözött, a mi szép és emelkedett, s a kinek örökségén még ma is élődünk».

De mégsem a nyelv az, a mely ember és állat közt a tulajdonképeni határvonalat megvonja, hanem az ész, a gondolkodó tehetség; a nyelv ennek csak legszembeötlőbb kifejezése. És valóban — teszi hozzá — «a nyelv az ember hű kinyomata. Mint az, testből és lélekből áll szintén. A beszélő szervek által létrehozott hangok a nyelvnek csak testét, érzéki részét alkotják. Magokban még csak az emberi szervezet tökélyét bizonyítják; de hogy e hangok a szív legnemesebb érzéseit, a lélek legmélyebb gondolatait fejezik ki: ebben áll a nyelv szellemisége, az emberben lakozó isteni erő».

Csak a mult század második fele alapította meg a nyelvek tudományos vizsgálatának mai módszerét; csak 1767-ben mutatta ki Coeurdoux először kétségtelenül a francia akadémiához benyújtott emlékiratában a görög és latin nyelvnek a régi hinduk szent nyelvével, a szanszkrittal való s már előbb is sejtett rokonságát. Ő volt az első, a ki e rokonságot nemcsak a szókincsre, hanem e nyelvek grammatikai szerkezetére alapította. Ugyanakkor támadtak a finn-ugor nyelvek rokonságának is első tudományos védelmezői, Amos Comenius, Tröster János, Stiernhielm György s utánok Olaf Rudbeck svéd tudósban, Strahlenberg, Fischer, Schlözer, Hell Miksa és Sajnovicsban. De mindez csak alap volt, melyre aztán Humboldt Vilmos kritikai szelleme építette fel az általános és Bopp az indo-german összehasonlító nyelvészet elveit.

E hatalmas segédeszközök lehetővé tették a nyelvtudomány legfontosabb problémáinak megközelítését, lehetővé tették a tulajdonképeni nyelvölcsélet megalapítását. De különösen két kérdés az, melynek eldöntésére az anthropologia és philosophia a nyelvtudományt hívja segélyül, és ez az, hogy vajjon a nyelvek különfélesége összeegyeztethető-e az emberiség egységes eredetével? És hogy milyen volt a nyelv eredete és az emberiség eredeti állapota?

A monistikus-evolutionistikus iskola, élén Pott-tal, Schleicher és Müller Frigyessele, kétségbe vonja a különféle nyelvek egyetlen ősnnyelvből való leszármazásának lehetőségét, sőt azt tanítja, hogy eredetileg sokkal több nyelv létezett, mint ma. Hogy ez elmélettel

szembeszálljon, szerző mindenekelőtt a nyelvek morfológiai osztályozását fejt ki, azután vizsgálat alá veszi e morfológiai osztályok kölcsönös viszonyát, s lépésről lépésre kíséri az egyes nyelvcsaládok nyelvszerkezetének fokozatos kifejlődését. E kutatások eredményét abban látja, hogy morfológiai tekintetben teljességgel lehetetlen annak bebizonyítása, hogy a nyelvek nem vihetők vissza közös eredetre.

De még kevésbé sikerül ez a nyelvek genealógiai osztályozása alapján. A genealógiai nyelvcsaládok számát Müller Frigyes 78-ra, Sayce 76-ra teszi. De lenne bár még egyszer annyi a nyelvcsaládok száma, az még teljességgel nem bizonyítja, hogy e családok genealógiailag is megannyi független eredettel bírnának. A rokonság relativ fogalom, s mint az emberi leszármazásnál, úgy a nyelveknél is addig terjed, a meddig a családfát hitelesen ki lehet mutatni. Már pedig a nyelvtudománynak már eddig is sikerült oly nyelvcsoportok genealógiai rokonságát kimutatni, melyek grammatikai szerkezetökre nézve egészen különböznek.

Áttér ezután szerző azon tényezők kutatására, melyek a nyelvek eltérő változásait föltételezik. Ezek: a hangzóváltoztatás és az értelemváltoztatás. Röviden adja elő a hangzók fonetikai törvényeit s érdekes példákat mutat be az értelemváltozásokról is. Ilyen az angol *bill*, s a francia *billet*, mely mindkettő a latin *bullá*-ból veszi eredetét. A pápai bullák a rajta levő pecsétről vették nevüket, ez ismét tokjáról nyerte a *bullá* nevet, mert *bullá* a rómaiaknál nem egyéb volt, mint bizonyos érem, melyet a győztes hadvezérek és előkelők viseltek és pedig kerek formájokért a vízhólyag (*bullá*, *bullire*) után nevezve el.

Hasonló változáson ment keresztül a francia «*truie*», az olasz «*troja*» (sertés), mely semmi egyéb, mint Troja (Ilion) nevének elcsavarása. A «*Porcus trojanus*» ugyanis Diez szerint a rómaiak asztalán más állatok húásával töltött sertés volt, czélzással a fegyveresekkel megtöltött trójai fa-lóra.

Giesswein további fejtegetései során a tudománytalanság bélyegét süti azon törekvésekre, melyek a nyelvek irreducibilitását előre dogmaként szeretnék fölláztatni. Igaz, hogy kárba veszett fáradság volna példának okáért az indo-german nyelveket a semita nyelvekből, vagy megfordítva akarni levezetni. De ezzel még nincs kimondva az indo-german és semita nyelvcsaládok közös leszárm-

mazásának lehetetlensége. Csakhogy az összefüggést oly időben kell keresni, a mikor még nem volt sem tulajdonképeni semita, sem tulajdonképeni indo-german nyelv. Hiszen — úgymond — az ó-egyiptomi nyelvben is hiányzott, mint a hamita nyelvekben általában, a semita nyelv főjellege, a triliteralismus, és azért mégsem lehet habozni a hamita és semita nyelvek egy genealogiai családdhoz tartozóságát elismerni.

A nyelvek eredete fölötti elméletek kritikájában szerző sorra veszi a traditionalistikus, nativistikus, empiristikus és dynamistikus teoriákat, szól a synergastikus, interjectionalis és onomatopöitikus elméletekről, de egyiket sem teszi magáévá. Nem tekint a nyelvet isteni kijelentés eredményének, de még kevésbbé fogadja el annak visszavezetését egy anthropoid majomra vagy pithekoid ősemberre, mivel a nyelv már a gondolkodást tételezi föl. «A nyelvtudomány és lélektan álláspontjáról — mondja Giesswein — csak az az elmélet nyújthat kilátást kielégítő megoldásra, mely fölveszi, hogy a gondolkodó tehetségen és articuláló képességen alapuló beszélőképesség az ember természetében rejlik. Ezt a teremtőtől kellett, hogy nyerje, mivel nem lehet azt úgy felfognunk, mint az állati organismus továbbfejlődését. Maga a nyelv azonban az embernél a külső benyomások hatása alatt önmagától fejlett ki és pedig nem ösztönszerűleg, természeti szükségképeniséggel, hanem teljes szabadsággal».

Nálunk a nyelvbölcseleti kutatások terén általában sok elfogultsággal kell még küzdeni, s ennek oka nagyrészen az is, hogy a nyelvtudomány ez ágát a legkalandosabb elméletek törekedtek a tudományos körök és a tudományos kritika előtt hitelvesztetté tenni. Giesswein sok és alapos tanulmánynyal fog tárgyhához, s érdemes munkát végez, ha kiemelni segíti a nyelvtudomány ez ágát az üres phantasmagoriák chablonaiból.

— r.

* * *

«*Contemporary Review.*» 1893. jan. 325. sz.

A hírneves angol folyóirat e száma néhány érdekes philosophiai kérdést érint, melyeknek megismertetése tanulságos lehet a magyar közönség előtt. «Pessimism and Progress» czim alatt *Sidney Alexander* azt a hatást veszi vizsgálat alá, melyet a